

PONOVO VIDENJE

„Ala je ovo dete naraslo“ — govore obično rodaci kada malo duže ne vide najmlađeg člana porodice. Tada roditelji, uz uobičajeni smešak, iskreno odgovaraju: „A nama se čini da je uvek isti“. I tako, raste dete iz dana u dan, kolevka mu vremenom postane mala, zatim se prosto gubi u svom krevetcu, da bi kroz kratko vreme (a vreme je na kraju krajeva relativan pojam) roditelji primetili da je dete izgubilo svoj prvi, drugi, ... peti, ... deseti mlečni zub ... Od deteta postane momčić, pa momak ... A ipak im se čini da je mali uvek isti ...

Slično to biva i sa ljudskim zajednicama. Čovek, kada još noseći kratke pantalone počne da posmatra svet oko sebe, nauči na to da u njegovoj ulici stanuje hromi penzionisani železničar, da u susedstvu živi teško bolesna usedelica, zatim učitelj-horovođa, gradski činovnik, trafikant, sa svojom uvek veselom ženom, i da svi oni kada dolaze svojim kućama gaze do kolena u blatu ili ih preplavi prašina, već prema meteorološkim prilikama. I sve se to neprimetno menja: trafikant se otselio, usedelica je podlegla Kohovim bacilima, a jednonogi železničar je otišao na selo kod svog zeta. Na sve se to čovek polako privikava i kada mu slučajno naišli gost kaže: „Ala se tu kod vas sve izmenilo“, on će iznenađeno odgovoriti: „A meni se čini da je sve ostalo isto“.

I kada sam pre dvadesetak godina napuštajući svoj rodni grad ponosno stavio na glavu kapu gimnaziskog drugoškcolca, ostala mi je u svesti jedna ukočena fotografija ljudi, stvari i odnosa, koji su mi se činili toliko prirodnim koliko i permanentno smenjivanje dana i noći. Prilično veliki kutak te fotografije mogao se nazvati projekcijom subotičke Jevrejske opštine, gledanom kroz prizmu jednog dvanaestogodišnjeg dečaka. Ta slika bila je prosta, jednostavna, kao štrih-kliše u novinama. Jer, pojmovi u društvenim odnosima tog dečaka bili su skućeni, dečački. On je znao da živi u jednoj zemlji koja se zove Jugoslavija, da u toj zemlji vlada neki kralj koji je svega dve godine stariji od njega, što mu nikako nije ušlo u glavu, znao je da u gradu u kome živ ima jedna jevrejska opština koja, pak, ima svog rabina, pretседnika, odbornike, izbore

(prilikom kojih se opštinari obično posvađaju, da bi se zatim opet pomirili), da Jevreji imaju neku ložu (o kojoj je imao prilično bioskopske pojmove), da popodne igraju preferansa u Lojdu (zbog čega im se žene ljute) i da u gradu ima i takvih koji nisu Jevreji, koji, pak, mnogo ne vole one koji bez kape na glavi ne ulaze u svoj hram.

Nekako baš u to vreme, u dnu svesti tog mališana pojavio se jedan nov, nejasan, maglovit pojam. On se takođe javio u vezi s gradom koji je napuštao i opštinom čiji je bio tada još maloletni član. Slučajno je dočuo od svojih starijih da je neki Jevrejin, student prava, uhapšen (značaj te reči mu u prvo vreme nije bio potpuno jasan), da je isto tako prošao i jedan jevrejski lekar i neka Jevrejka, o kojoj je čuo sledeće reči od neke poznanice svoje majke: „Komunista je, a na novinarskom balu je ipak bila u svilenoj bluzi”.

— Komunistam, svilena bluzi i tri Jevreja u zatvoru — to je bila jedna smesa iz koje je taj švrca tražio izlaza. Ali, kako? Tražio je objašnjenje od svog učitelja veronauke. „Komunisti, to su ljudi — glasio je odgovor — koji žele da svako svoju zaradu stavi u zajedničku kasu, odakle će se zajednički kupovati odela, košulje, paste za zube itd...” Mališan se čudio: „Pa, to je glupo”. Veroučitelj ga je potapšao po ramenu: „Pa, naravno da je glupo”.

I, kada je voz jurio bačkom ravnicom prema jugu da me tek posle petnaestak godina donese natrag, stalno mi se motao po glavi taj odgovor i još jedno nerazjašnjeno pitanje: „Kako mogu dva Jevrejima, i to jedan lekar i jedan student prava, da budu toliko glupi!” Tu nešto nije u redu. Jevreji nisu glupi ljudi (tako sam bar slušao od svojih najbližih).

*

Sto kilometara daleko od mene, takoreći na domaku ruke, a ipak toliko daleko, razvijao se moj grad, rasli su moji drugovi, isto kao i ja, a u mojoj svesti to su još uvek bila deca u kratkim pantalonama kako se igraju lopova i žandarma na drvvari oca jednog od drugova. No, mnogo o njima nisam razmišljao. Došli su novi drugovi, u novom gradu, pa i prva đaćka ljubav i prva ljubavna pesmica... I, kada su se mnogi od tih dečaka već skoro izbrisali iz mog pamćenja, potseti me na sve njih jedna kratka novinska vest. U Subotici je uhapšena grupa jevrejskih omladinaca zbog izvršenih sabotaza. Nizala su se imena, poznata, draga. Kao na filmskom platnu letele su scene. Pismeni iz francuskog. On je bio bolji. Dao mi je da prepisem zadatak. Iz matematike sam mu uvek ja pomagao. Kada mi je mastilom polio nove covcate pantalone, zajedno smo izvukli batina. I film uspomena se naglo prekida. Ostala su samo crna, zloslutna slova: „Osuđen na doživotnu robiju... saboter... komunista...”

Po deseti put čitam vest, punu jeze, a ipak dragu. Daleko jedni od drugih, našli smo se na istom putu... Ponovo mi je pogled prikovan uz crna nepomična slova: „Jedan je pobjegao. Ko ga pronađe dobiće veliku nagradu...” Smotavši novine u džep ubrzao sam korake. Vreme je odmicalo, a na sastanak se ne sme zakasniti... Prolazim mimo dva žandarma, a u glavi mi se mota rečenica: „Jedan je pobjegao...”

Još dva minuta, pa ću zakasniti. Ubrzavam korake. Na kraju ulice pred prodavnicom ikona stoje već njih trojica. Ne, četvorica. Ko li je četvrti? Prilazim oprezno. Izrazi lica mi saopštavaju da opasnosti nema.

— Ovo je jedan naš drug, — pretstavlja mi sekretar novajliju.

Da. „jedan naš drug” i ništa više. To je i ime i prezime. Više se i ne mora znati. Ali njegove oči, taj pogled i dobro poznati osmeh nije mogla da prikrije lažna boja njegove kose. To je on, moj drug iz detinjstva...

— Drugu treba naći stan, — prekinuo me je sekretar u razmišljanju.

— Imam ga, — glasilo je kratak odgovor. I pošli smo. Nas dvojica, dva druga iz detinjstva.

— Ala si se promenio, — bile su njegove reči kada smo ostali sami.

— I ti, — odgovorio sam mu, — pet godina se nismo videli.

Kada smo već sedeli pod krovom potekla je priča sa njegovih usana. Govorio je o starim znancima, nekada bezbrižnoj dečici, i o njihovoj borbi, o hapšenjima i suđenjima, kao da je govorio o najobičnijim stvarima. Ja sam slušao i čudio sam se. Teško mi je bilo da se uživim u to da se taj grad toliko promenio za tih pet godina. U mojoj svesti još uvek je živo titrao onaj crno-beli kliše, ona pojednostavnjena projekcija o predsedniku i partiji preferansa, o predizbornim svađama i času hebrejskog jezika, o loži i čajankama ženskog udruženja.

*

I kada sam deset godina posle tog razgovora došao natrag u grad koji sam napustio kao dečkić u kratkim pantalonama, prolazeći ulicama u kojima smo nekada pravili klizaljke i brali divlje kestenje, sreo sam se sa jednim starim poznanikom, jednim od četiri stotine preostalih opština. Razgovor sam počeo onom ubičajenom banalnom rečenicom:

— Ala se tu kod vas sve izmenilo...

On me je začuđena izgleda posmatrao, i slegnuvši ramenima odgovorio:

— Zbilja, a meni se čini da je sve nekako isto, monotono...